

В. П. Кушніт

Навчально-науковий інститут права та психології
 Національного університету "Львівська політехніка",
 доцент кафедри кримінального права і процесу
 канд. юрид. наук, доцент

КРИМІНАЛЬНА ПРОЦЕСУАЛЬНА СКЛАДОВА ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ У ГАЛУЗІ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ В УКРАЇНІ

© Кушніт В. П., 2015

З'ясовано місце та роль кримінальної процесуальної політики, як складової політики держави у галузі протидії злочинам. Встановлено засоби реалізації кримінальної процесуальної політики. Визначено завдання кримінальної процесуальної політики у напрямку ефективного забезпечення досягнення цілі покарання. Окреслено перспективи розвитку кримінальної процесуальної політики України в напрямку виконання міжнародно-правових зобов'язань.

Ключові слова: кримінальне процесуальне право, засоби, політика, держава, протидія, злочини.

В. П. Кушніт

УГОЛОВНО-ПРОЦЕСУАЛЬНАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ ПОЛИТИКИ ГОСУДАРСТВА В ОБЛАСТИ ПРОВОДЕЙСТВИЯ ПРЕСТУПЛЕНИЯМ В УКРАИНЕ

Определены место и роль уголовной процессуальной политики как составляющей политики в области противодействия преступлениям. Установлены средства реализации уголовной процессуальной политики. Определено задание уголовной процессуальной политики касательно эффективного обеспечения достижения целей наказания. Установлены перспективы развития уголовной процессуальной политики Украины в направлении исполнения международно-правовых обязательств.

Ключевые слова: уголовное процессуальное право, средства, политика, государство, противодействие, преступления.

V. P. Kyshpit

THE CRIMINAL PROCEDURE COMPONENT OF THE STATE POLICY IN THE FIELD OF COMBATING CRIMES IN UKRAINE

A place and role of criminal judicial politics are found out in the article, as component politics of the state in industry of counteraction to the crimes. Facilities of realization of criminal judicial politics are set. Defined the tasks of criminal procedure policy to effectively achieve the purpose of punishment. The prospects of development of criminal judicial politics of Ukraine are outlined in direction of implementation of international legal obligations.

Key words: criminal procedural law, the means, politics, government, opposition, crimes.

Постановка проблеми. Політичні, економічні, соціальні перетворення на шляху розбудови правової держави висувають нагальну потребу модернізації політики України в усіх ключових напрямках життєдіяльності демократичного суспільства. Невід'ємною складовою державної

політики є політика у сфері протидії злочинам. За галузевою ознакою політику держави у сфері протидії злочинам розглядають як правову політику й розрізняють такі її види: кримінально-правова, кримінально-виконавча, кримінологічна та кримінально-процесуальна [1, с. 13]. Конкретний вид правової політики держави у сфері протидії злочинам відображається у відповідному базовому нормативно-правовому акті (Кримінальний кодекс України, Кримінально-виконавчий кодекс України, закони та програми, що регламентують правову та /чи організаційну основу запобігання злочинам, Кримінальний процесуальний кодекс України) та практиці його застосування [2, с. 63]. Таким чином, політика держави у сфері протидії злочинам в Україні є комплексною системною діяльністю, де усі її складові є рівнозначно важливі, перебувають у органічній єдності та нерозривному зв'язку, а отже, потребують ретельного розроблення та зокрема в частині кримінальної процесуальної політики. Забезпечення комплексної протидії злочинам висуває нагальну потребу розглядати правову політику держави як систему праксеологічних дій та її основних категорій. Таким чином, набуває актуальності розроблення методологічних аспектів політики держави у галузі протидії злочинам в Україні не лише як цілісного утворення, але й окремих її складових. Разом з тим кримінальна процесуальна складова в контексті політики держави у галузі протидії злочинам в Україні до цього часу ретельно не розглядалася. Так, зокрема, дискусійним залишається доцільність її виокремлення у складі політики держави у галузі протидії злочинам, не визначено її роль, завдання тощо. Сьогодні відсутня єдність у розумінні суті та проявів аналізованого феномену. Різний ступінь констатації кримінальної процесуальної політики як правого явища опосередковано вказує на її недостатню визначеність на понятійному та категоріальному рівнях.

Метою дослідження полягає у визначенні ролі, значення та особливостей кримінальної процесуальної політики як невід'ємної складової політиці держави в галузі протидії злочинам в Україні.

Стан дослідження. Політика як об'єкт дослідження численних гуманітарних і суспільних наук має чимало вимірів і характеристик, адже виступає регулятором соціальних відносин, пронизуючи різноманітні сфери життєдіяльності сучасного суспільства. Окремі аспекти політики держави в галузі протидії злочинам в Україні досліджувалися у працях П. П. Андрушка, М. І. Бажанова, Ю. В. Бауліна, В. І. Борисова, В. В. Голіни, В. К. Грищука, О. М. Джужи, А. П. Закалюка, О. Г. Кальмана, М. Й. Коржанського, О. М. Костенка, О. М. Литвака, В. Т. Маляренка, М. І. Мельника, В. В. Сташиса, В. Я. Тація, В. М. Трубнікова, В. П. Філонова, П. Л. Фріса, О. Г. Фролова, М. І. Хавронюка та інших провідних вітчизняних учених. Зазвичай у наукових доробках розглядалися поняття, функції, методи, принципи та завдання політики держави у галузі протидії злочинам в Україні. У вітчизняній та зарубіжній науковій літературі останнім значна увага акцентувалася увага на різних аспектах кримінально-правової складової політики держави в галузі протидії злочинам (В. І. Арькова, С. М. Бринза, М. Ф. Гарєєв, В. І. Горобцов, П. Ф. Гришанін, В. К. Дуюнов, С. І. Зельдов, І. І. Карпець, С. Г. Келіна, Є. В. Медведєв, Р. І. Михеєв, Г. В. Назаренко, Т. В. Непомнящая, О. С. Носков, В. С. Орлов, А. А. Піонтковський, М. С. Таганцев, С. Я. Уліцький, М. Д. Шаргородський, М. В. Щедрін, Л. В. Багрій-Шахматов, В. М. Бурдін, І. М. Горбачова, В. К. Гришук, М. М. Книга, О. В. Козаченко, В. В. Лень, В. О. Меркулова, І. І. Митрофанов, А. А. Музика, Л. М. Палюх, Ю. А. Пономаренко, А. В. Савченко, М. Г. Сорочинський, В. В. Шпілярєнко та ін.). Так, зокрема, зазначалося, що *змістом кримінально-правової політики* є: а) розроблення і реалізація мети і завдань держави у сфері протидії злочинності; б) визначення засобів, форм і методів діяльності держави в цілому і державних (насамперед, правоохоронних) органів у названій сфері. Окрім цього, набувають актуальності міжгалузеві дослідження окресленої проблематики та, зокрема, у розрізі взаємозв'язку кримінально-правової політики з кримінально-правовою ідеологією, психологією та національною ментальністю українського народу (П. Л. Фріс). Певна увага приділялася розробці кримінально-виконавчої складової політики держави у галузі протидії злочинам в Україні (О. М. Костенко, К. Б. Марисюк). У зв'язку з реалізацією покарання було запропоновано розглядати політику держави у галузі протидії злочинам у двох напрямках –

пенальному й непенальному (Г. В. Гребеньков, М. В. Палій, Є. С. Назимко). Так, зокрема, узагальнено, що пенальна політика держави як ціннісний вимір правової політики держави у сфері протидії злочинам розробляє положення щодо призначення та звільнення від покарання та його відбування, "...формує засоби протидіючого впливу на злочинність під час реалізації покарання, та знаходить своє відображення в нормах кримінально-правового, кримінально-виконавчого, кримінального процесуального й кримінологічного законодавства і практиці їх застосування" [2, с. 65]. Разом з тим, кримінальна процесуальна складова, досліджена недостатньо.

Виклад основних положень. У сучасній науці політика, як правило, розглядається як діяльність соціальних груп, інших спільнот, що представляють їх у державних й громадських організаціях щодо реалізації загальних інтересів і колективних цілей. Розкриваючи сутність політики, М. Вебер її розглядав як устремління до участі у владі чи вплив на розподіл влади у межах держави чи між групами осіб всередині держави [4, с. 4, 5]. В юриспруденції доволі поширеними є уявлення щодо політики як діяльності органів влади, громадських об'єднань, й окремих осіб у сфері відносин між державою, націями й великими групами людей, яка спрямована на вирішення спільних завдань, відстоювання певних інтересів й пов'язана з устремлінням володіти й використовувати політичну владу. Окрім цього, політика розуміється як участь у справах держави, визначення задач, форм, напрямів політичної діяльності, способів, методів, технологій й механізмів її існування [5, с. 629]. П. Л. Фріс до правової політики держави у сфері протидії злочинам відносить вироблену державою стратегію, основні концепції, напрями, цілі й засоби впливу на злочинність. До засобів реалізації провідний учений відносить формування кримінального, кримінально-процесуального та кримінально-виконавчого законодавства, регулювання практики їх застосування, а також реалізацію заходів, спрямованих на запобігання злочинам [1, с. 13].

Чимало учених-криміналістів схильні вбачати доцільність у складі політики протидії злочинності виокремлювати так званий "кримінальний блок" до якого відносять лише ті види політики, які реалізуються шляхом застосування заходів/засобів, передбачених кримінальним, кримінальним процесуальним та кримінально-виконавчим правом (Н. А. Беляев, С. В. Бородін, Н. І. Загородніков, В. Е. Квашиш, В. В. Клочков, А. В. Кузнецов, В. І. Курляндській, І. С. Ной, Н. А. Стручков та ін.) [6, с. 23].

Кримінальне право є базовим щодо всіх правових галузей, які встановлюють правові основи протидії злочинності. Цим визначається його первинність і одночасно єдність мети, принципів і методів правового регулювання, однаковий понятійний апарат кримінально-правових, кримінально-процесуальних і кримінально-виконавчих інститутів. Однак, необхідно враховувати, що формою життя матеріального права є процесуальний закон. Так, кримінально-процесуальне право містить правові норми, що закріплюють процедуру встановлення у злочинному діянні особи складу злочину і призначення покарання. Отже, кримінально-процесуальна політика є важливою та невід'ємною складовою політики держави у галузі протидії злочинам в Україні.

Особливістю так званих галузевих політик у складі цілісної політики у сфері протидії злочинам, передусім, є їх предмет, метод регулювання та засоби реалізації.

Так, предметом кримінального процесуального права є суспільні відносини, що виникають у сфері розслідування кримінальних правопорушень, викриття осіб, які їх вчинили, здійснення правосуддя у кримінальному провадженні та вирішення інших питань кримінального провадження [7, с. 21, 22].

Метод кримінального процесуального права – це сукупність прийомів і способів, за допомогою яких здійснюється захист суспільних відносин, що складають предмет досліджуваної галузі права.

У кримінальному процесуальному праві використовується три основних методи: імперативний; диспозитивний; змагальний [7, с. 21, 22].

Як зазначає професор Д. Письменний, кримінальна процесуальна політика – це основана на правових засадах та нормах діяльність держави, яка напрямлена на вирішення з допомогою процесуальних засобів кримінально-правових конфліктів між особою та державою з метою забезпечення демократичності процесуальної форми кримінального судочинства [8, с. 295].

Кримінально-процесуальна політика реалізується засобами, які передбачено у положеннях Кримінального процесуального кодексу України. Засобами кримінального процесуального права, передусім, є його норми, які бувають трьох видів. Так, наприклад, норми, що уповноважують, наділяють суб'єктів кримінальної процесуальної діяльності певними процесуальними правами, надають їм повноваження на вчинення певних процесуальних актів, тобто мають дозвільний характер. Норми, що зобов'язують, передбачають у визначених умовах конкретний вид поведінки і зобов'язують діяти відповідним чином. Норми, що забороняють, зобов'язують суб'єктів кримінального процесу утримуватися від вчинення певних дій [7, с. 26]

У контексті пенального виміру інтегруючим інтересом кримінальної політики є досягнення мети покарання та підвищення його ефективності. Відтак, завданням кримінальної процесуальної політики є визначення низки положень щодо призначення справедливого й індивідуального покарання та забезпечення процесуальних гарантій прав засуджених [2, с. 65].

Зважаючи на взяті Україною міжнародно-правові зобов'язання, важливим напрямком розвитку сучасної кримінально процесуальної політики держави є подальше покращення стану потерпілого у кримінальному процесі, ефективне забезпечення процесуальних гарантій дотримання його прав.

Висновки. Кримінальна процесуальна політика є важливою та невід'ємною складовою політики держави у галузі протидії злочинам в Україні. Кримінальна процесуальна політика реалізується шляхом засобів, які передбачені у положеннях Кримінального процесуального кодексу України. У контексті пенального виміру, завдання кримінальної процесуальної політики полягає у визначенні низки положень щодо призначення справедливого й індивідуального покарання, забезпечення процесуальних гарантій прав засуджених. У світлі виконання Україною міжнародно-правових зобов'язань пріоритетним напрямком розвитку сучасної кримінально процесуальної політики держави має стати подальше покращення стану потерпілого у кримінальному процесі, ефективне забезпечення процесуальних гарантій дотримання його прав.

1. Фріс П. Л. *Кримінально-правова політика Української держави: теоретичні, історичні та правові проблеми: монографія* / П. Л. Фріс. – К.: Атіка, 2005. – 332 с. 2. Гребеньков Г. В. *Пенальний вимір правової політики держави в сфері протидії злочинності* / Г. В. Гребеньков, М. В. Палій, Є. С. Назимко // *Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи удосконалення: Міжнародний симпозіум (11–12 вересня 2009 р., м. Львів)*. – Львів: ЛьвДУВС, 2009. – С. 60–65. 3. Митрофанов І. І. *Кримінальне право України. Загальна частина : навчальний посібник* / І. І. Митрофанов. – Кременчук : Видавець “ПП Щербатих О. В.”, 2009. – 646 с. 4. Зеркин Д. П. *Основы политологии [Текст]: курс лекций* / Д. П. Зеркин. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1997. – 544 с. – 5. *Юридична енциклопедія: В 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін.* – К.: “Укр. енцикл.”, 1998. Т. 4: Н – П., 2002. – 768 с. 6. Беляев Н. А. *Уголовно-правовая политика и пути ее реализации : монография* / Н. А. Беляев. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1986. – 176 с. 7. Удалова Л. Д. *Кримінальний процес України у питаннях і відповідях: навч. посіб.; 3-тє вид., перероб. і доп.* / Л. Д. Удалова, В. В. Рожнова, Д. О. Савицький, О. Ю. Хабло. – К.: Нац. академія внутрішніх справ, 2013. – 275 с. 8. *Письменний Д. Кримінально-правова та кримінальна процесуальна політика України: поняття, співвідношення, реалізація // Правова політика в Україні: питання теорії та практики: збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 24 жовтня 2014 року)*. – К.: Національна академія прокуратури України, 2014. – Т. 2. – С. 292–297.